

فرہنگ معاصر

کاری از نشر نگاه معاصر

آمریکا یک سال در یک کئی

دکتر عیسیٰ خان صدیق
(صدیق اعلم سابق)

بہ کوشش

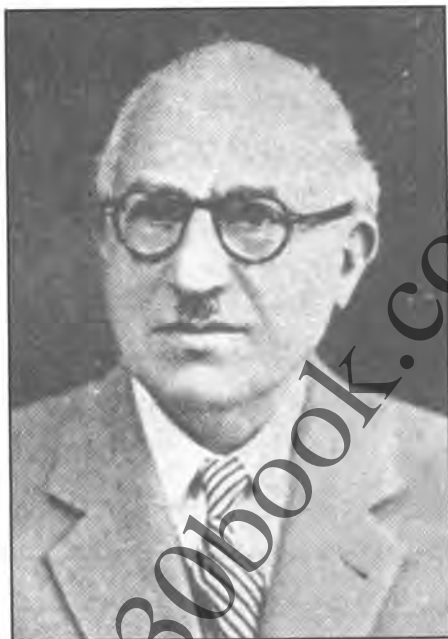
سید رضا وسمنہ گر

فهرست

- ۷ □ مقدمه
- ۱۵ □ مقدمه‌ی استاد دکتر رضا شعبانی
- ۱۹ □ سال‌شمار زندگی عیسی خاخر صدیق (صدیق‌اعلم سابق)
- ۲۷ □ یک سال در آمریکا
- ۲۹ □ دیباچه
- ۳۱ □ فصل اول: پیش‌آمد مسافرت
- ۳۹ □ فصل دوم: ورود به نیویورک
- ۵۳ □ فصل سوم: یک هفته در کوهستان
- ۷۵ □ فصل چهارم: در دارالفنون کلمبیا
- ۹۶ □ فصل پنجم: از نیویورک به واشینگتن
- ۱۲۵ □ فصل ششم: در شهر دترویت
- ۱۵۱ □ فصل هفتم: از نیویورک به انگلستان جدید
- ۱۷۵ □ فصل هشتم: پنج ماه آخر
- ۱۹۹ □ پی‌نوشت‌ها

سال شمار زندگی عیسی خان صدیق

(صدیق اعلم سابق)

۱۲۷۳ ه. ش.: نزدیک به ظهر یکشنبه ۱۳ ذی الحجه سال ۱۳۱۱ قمری یا ۲۸ خرداد ۱۲۷۳ خورشیدی در تهران بین بازارچه نایب السلطنه و حمام قبله پا به جهان نهاد. پدر او میرزا عبدالله شاملو معروف به صدیق التجار اصفهانی از اصحاب خان میرزا مهدی خان استرآبادی و مادرش خدیجه بیگم صبیبه میرزا محمد جعفر مجتهد بودند.

۱۲۷۸: در پنج سالگی به اصفهان سفر کرد.

۱۲۷۹: به همراه مادر و دایی اش که خود قصد تحصیل در دارالفنون داشت و از بزرگترین مشوقان عیسی در امر تحصیل بود، به تهران بازگشت. این در حالی بود که والدین عمیقاً متدین او علاقه نداشتند که او به تحصیل در مدارس جدید بپردازد و سپس در کارهای دیوانی مشغول شود. آن‌ها ترجیح می دادند فرزندشان اصول فقه و زبان عربی را بیاموزد و کار پدر یعنی تجارت را پیشه کند.

با رضایت پدر او را در مدرسه «ادب» ثبت نام کردند. در این مدرسه شاگردان برنامه‌ی

هرروزه قرائت قرآن داشتند و دانش آموزان سال اول از کتاب‌های تعلیم الاطفال نوشته مفتاح‌الملک و کتاب علی اثر حاج میرزا یحیی دولت‌آبادی و کتابی در باب جغرافیا درس می‌گرفتند.

۱۲۸۰: تحصیل در مدرسه‌ی ابتدایی «ادب» را با موفقیت به پایان رساند. در روز امتحان پایانی در پاسخ به سؤالات میرزا یحیی دولت‌آبادی سرفراز شد و به دستور دولت‌آبادی مورد تشویق هم‌عصر حاضران و والدین قرار گرفت.

۱۲۸۳: به دلیل نقل مکان منزل پدری در مدرسه «کمالیه» ثبت نام کرد و تا پنج سال بعد در آنجا به تحصیل پرداخت.

در تهران بیماری مهلک و با شیوع یافت و بسیاری از همشهریان او جان خویش را از دست دادند اما خانواده آن‌ها این مرض همه‌گیر جان سالم به در بردند.

۱۲۸۵: انقلاب مشروطه به پیروزی رسید و در اثر اغتشاشات ناشی از آن خسارت فراوان به تجارت پدر وارد آمد.

۱۲۸۷: مادرش در چهل سالگی درگذشت و عمی‌کران بر جان عیسی باقی نهاد.

۱۲۸۸: تحصیل در مدرسه «کمالیه» را با موفقیت به پایان رساند و با کمک و تشویقات دایی در سال دوم «دارالفنون» ثبت نام کرد. با آن‌که پدر در ابتدا با این امر موافقت کرده بود، پس از مدتی کتاب و دفتر عیسی را پاره کرد، حتی به تنبیه بدنی عیسی پرداخت و به مسئولان دارالفنون هشدار داد که با تحصیل پسرش در آن مدرسه موافق نیست. سرانجام با پایدردی عیسی و کمک اطرافیان ادامه‌ی تحصیل او ممکن شد.

۱۲۹۰: عیسی سال سوم دارالفنون را با رتبه‌ی نخست به پایان برد.

در این سال قانونی تصویب شد که به موجب آن دولت قصد داشت ۳۰ نفر از دانش‌آموزان ممتاز را در رشته‌های معلّمی، علوم نظامی، فلاحت، مهندسی راه، حرف و صنایع و شیمی به اروپا اعزام کند. عیسی که از شرایط لازم برخوردار بود، در آزمون شرکت کرد و در میان ۲۰۰ نفر به رتبه ششم رسید. از این رو او در ۱۷ سالگی برای ادامه‌ی تحصیل در رشته معلّمی عازم فرانسه شد و در دانشسرای «ورسای» مشغول تحصیل شد.

۱۲۹۳: او در این سال گواهینامه عالی آموزگاری از ورسای را دریافت داشت.

جنگ جهانی اول آغاز شد و اروپا را به کام قهر خویش کشاند.

- ۱۲۹۴: صدیق در این سال به نحو رسمی به عضویت حزب سوسیالیست فرانسه درآمد. او به چاپ مقالاتی در روزنامه اومانیته فرانسه ارگان حزب سوسیالیست دست زد. دولت ایران که با مداخله‌ی بیگانگان و ناتوانی مالی مواجه شده بود، نمایندگانی به منظور بازگرداندن دانشجویان به اروپا فرستاد. اما صدیق با توجه به علاقه‌اش برای ادامه‌ی تحصیلات به خصوص در رشته آموزش ریاضیات از پذیرش این امر سر باز زد و سرانجام پس از کوشش فراوان به کمک وزیرمختار ایران در پاریس در فرانسه ماندگار شد.
- ۱۲۹۵: او موفق شد گواهینامه پایان دوره‌ی آموزش ریاضیات عالی را از دانشسرای «ورسای» دریافت دارد.
- در این زمان به انگلستان سفر کرد و در دانشگاه معتبر کمبریج به تحصیل در رشته ریاضی پرداخت.
- او در انگلستان با برتراند راسل ملاقات کرد.
- یکی از مهمترین رویدادهای زندگی‌اش آشنایی با پروفیسور ادوارد براون بود. او زیر نظر براون به تدریس زبان فارسی در دانشگاه کمبریج پرداخت.
- ۱۲۹۶: در این سال انگلستان را ترک کرده و به فرانسه بازگشت.
- او موفق شد تا با کوشش فراوان زبان فارسی را در فهرست زبان‌هایی وارد سازد که دانشجویان در کشور فرانسه می‌توانند در امتحانات خود به عنوان زبان خارجی انتخاب کنند.
- ۱۲۹۷: مدرک ستاره‌شناسی را از دانشگاه پاریس اخذ کرد.
- گواهینامه‌ی پایان دوره مکانیک را دریافت داشت.
- در این زمان که مداخلات خارجی در وطن به اوج خود رسیده بود، صدیق به نوشتن مقالاتی در روزنامه‌های اومانیته فرانسه و تایمز انگلستان علیه مداخلات روسیه تزاری در کشور ایران دست زد که تأثیر فراوانی بر افکار عمومی اروپا نهاد و واکنش سفارتخانه‌های روسیه در انگلستان و فرانسه را به همراه داشت.
- در آخرین سال جنگ دوم جهانی از مسیر اتریش و قفقاز و گرجستان به ایران بازگشت. در تبریز آن زمان که تحت اشغال نظامیان عثمانی بود با محمد حسن میرزا ولیعهد احمدشاه دیدار کرد و در مدت اقامت در تبریز ولیعهد در باب بسیاری مسایل با او مشورت می‌کرد. پس از مدتی در مسیری ویران شده بر اثر صدمات جنگ اول جهانی به تهران رسید و

بلافاصله در دوره حکومت وثوق الدوله به عنوان «بازرس ویژه‌ی مدارس متوسطه و عالی» برگزیده شد.

او در این زمان پیشنهاد انتشار مجله‌ای به نام اصول تعلیمات را ارائه داد. این مجله در سال‌های بعد نیز تحت عناوین فروغ تربیت، تعلیم و تربیت و در سال‌های پایانی با نام آموزش و پرورش به چاپ رسید.

۱۲۹۸: در این سال مأموریت سرو سامان دادن به تعلیم و تربیت گیلان و رسیدگی به اوضاع آن پس از التهابات دوران جنگلی‌ها به عهده او نهاده شد.

۱۲۹۹: او در زمان رییس‌الوزرای مشیرالدوله پیرنیا به تهران بازگشت.

در سوم اسفند به وقوع پیوستن کودتایی پراهمیت به قدرت گرفتن سید ضیاء‌الدین طباطبایی و رضاخان میرنیک‌مهر شد.

۱۳۰۰: احمدشاه به درخواست مستان‌السلطنه وزیر معارف به عیسی صدیق لقب «صدیق اعلم» بخشید.

به عنوان معلم دارالفنون انتخاب شد.

در این زمان به مقام پراهمیت «ریاست تعلیمات متوسطه و عالی» رسید. این موقعیت موجب شد که در مراسم سلام نوروزی برای نخستین بار رضاخان سردار سپه را از نزدیک ببیند.

برای بار دوم به مأموریت گیلان فرستاده شد.

۱۳۰۱: علی‌اکبر داور تصمیم به انتشار روزنامه مرد آزاد گرفت. این اقدام را به عنوان مدیر داخلی آن برگزید. این نشریه تا پایان قطعی دوران سلطنت احمدشاه در تهران به چاپ رسید.

۱۳۰۲: کتاب اصول تدریس حساب و حل مسایل فکری را به چاپ رساند.

کتاب صد مسأله حل شده‌ی حساب را به چاپ رساند.

در دارالمعلمین مرکزی و مدرسه حقوق آغاز به تدریس کرد.

۱۳۰۴: اعلام انقراض سلسله قاجار و آغاز سلطنت پهلوی در مجلس مؤسسان که در این مجلس صدیق از طرف حزب رادیکال شرکت کرد و رأی مثبت داد.

در این سال پروفیسور آرتور پوپ در تالار بزرگ عمارت سردار اسعد بختیاری و در حضور همه مقامات بلندمرتبه کشور از جمله سردار سپه سخنرانی مهمی در باب خصایص

تمدن ایرانی ارائه داد. حسین علاء از عیسی صدیق خواست که متن این سخنرانی را ترجمه کند. این سخنرانی در همین سال تحت عنوان صنایع ایران در گذشته و آینده به چاپ رسید.

در این زمان او در وزارت فواید عامه و زیر نظر داور مشغول به کار شد.

به وساطت داور و همسرش با بانو بدرالسلطنه هروی دختر ارشد بصیرالدوله ازدواج کرد.

۱۳۰۵: داور در این سال از وزارت فواید عامه به وزارت عدلیه رفت اما صدیق پیشنهاد او برای همراهی را نپذیرفت و به وزارت معارف رفت.

۱۳۰۷: کتاب اصول عملی علم تربیت را به چاپ رساند.

در زمان وزارت اعتمادالدوله وزیر معارف به عنوان «ریاست تعلیمات عمومی کشور» منصوب شد.

۱۳۰۸: در این سال به اروپا سفر کرد و نام به عنوان نماینده ایران در مجامع بین‌المللی تربیتی شرکت کند. همچنین از طرف وزارت معارف مأموریت داشت تا برای مدارس

نقشه‌های جغرافیایی و وسایل آزمایشگاهی و دیگر وسایل تدریس تهیه کند. رسیدگی به کار دانشجویان اعزامی به اروپا نیز از جمله مسئولیت‌های او در این سفر بود.

در سفر اروپا با پروفیسور منرو استاد علوم تربیتی دانشگاه کلمبیا آشنا شده و طرف توجه او واقع شد.

۱۳۰۹: به دعوت پروفیسور منرو برای شرکت در برنامه دانشگاه کلمبیا به آمریکا سفر کرد. آشنایی با تحولات و ترقی‌های آموزش و پرورش در ایالات متحد هدف از این گردهمایی بود.

۱۳۱۰: در طول اقامت در آمریکا دستور رضاشاه در تاریخ ۱۱ فروردین ماه ۱۳۱۰ به او ابلاغ شد: «آقای میرزا عیسی خان صدیق - متمنی هستم تحقیق بفرومایید که اگر دولت ایران خود بخواهد دارالفنونی دارای شعب پداگوژی - طب و مهندسی راه‌سازی (شوسه و راه‌آهن) در طهران تأسیس نماید به چند نفر معلم و چه تأسیساتی احتیاج داشته و تقریباً چه مبلغ خرج خواهد داشت. اشعار نتیجه تحقیقات را مترصد است. وزیر دربار پهلوی - تیمورتاش»

موفق به اخذ مدرک دکتری فلسفه از دانشگاه کلمبیا در نیویورک شد. عنوان پایان‌نامه او

«سیستم جدید معارف و آموزش نوین تحصیلات در ایران» بود.

او در زمینه موضوع پایان نامه خویش کتابی تحت عنوان ایران نوین و دستگاه فرهنگی آن به زبان انگلیسی و در نیویورک به چاپ رساند.
 ۱۳۱۱: سفرنامه آمریکای خویش را تحت عنوان یک سال در آمریکا (کتاب حاضر) منتشر کرد.

پس از پایان یک سال اقامت در آمریکا از مسیر دریایی به اروپا و سپس از آنجا برای نخستین بار از مسیر خاورمیانه و با دیدار از کشورهای مصر و لبنان و... به ایران برمی‌گردد.

در این سال او به عنوان ریاست «دارالمعلمین عالی» منصوب شد و به اصلاحاتی اساسی به لحاظ فیزیکی و معنوی در ساختار آن دست زد.

او به عنوان سرپرست انجمن برای واژه‌گزینی علمی در دارالمعلمین عالی منصوب شد. در این منصب او با همکاری دکتر حسین گل‌گلاب و دکتر محمود حسابی به گزینش بیش از ۳۰۰۰ معادل علمی دست زدند که غالب آن‌ها ماندگار شده است.

رابیندرانات تاگور به دعوت دولت ایران به کشورمان سفر کرد. صدیق در مدت اقامت شاعر بزرگ هندی مناسبات دوستانه‌ای با او برقرار کرد.

۱۳۱۳: او با توجه به دغدغه‌ی خویش در زمینه بهداشت و سلامت عمومی در تأسیس «انجمن ملی تربیت بدنی» مشارکت کرد.

او در نهادن اولین سنگ بنای دانشگاه تهران به عنوان یکی از مؤثرترین افراد با علی اصغر حکمت، دکتر محمود حسابی و دیگران همکاری کرد.

از همان بدو تأسیس دانشگاه تهران به عنوان رییس دانشکده‌ی ادبیات و دانشکده علوم سال‌ها خدمت کرد.

در این سال «هزاره فردوسی» در تهران، طوس و دیگر شهرهای ایران برگزار شد و او عضو کنگره‌ی مرکزی آن جشنواره بود.

۱۳۱۴: او در این سال به عنوان یکی از اعضای بنیانگذار «فرهنگستان ایران» در تأسیس این نهاد فرهنگی پراهمیت شرکت کرد و از همان ابتدا به عنوان عضو پیوسته آن برگزیده شد. برای نمایندگی ایران در «سومین کنگره بین‌المللی هنر و باستان‌شناسی ایران» به لندن گراد سفر کرد.

۱۳۱۵: پدرش بر اثر نارسایی کلیوی درگذشت.

علی‌اکبر داور دوست و حامی همیشگی او خودکشی کرد.

۱۳۱۶: کتاب سازمان فرهنگ ایران را تحت مجموعه «سالنامه فرهنگی دانشگاه کلمبیا» در نیویورک به چاپ رساند.

کتاب تاریخ مختصر آموزش و پرورش را به چاپ رساند.

۱۳۱۷: به موجب مصوبه‌ی فرهنگستان ایران کلمه فرهنگ جایگزین کلمه معارف شد و وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به وزارت فرهنگ تغییر نام داد.

«شورای عالی فرهنگ» به ریاست اسماعیل مرآت کفیل وزارت فرهنگ تشکیل شد که صدیق نیز از اعضای آن بود.

او به عنوان سومین رییس دانشگاه تهران منصوب شد.

۱۳۱۹: به دستور رضاشاه اداره کل انتشارات و تبلیغات را تأسیس کرد و خود به عنوان نخستین رییس آن منصوب شد. این نهاد بعدها به وزارت اطلاعات مبدل شد.

او در منصب جدید خویش به سازمان‌دهی فعالیت‌های نامنظم و پراکنده رادیو پرداخت.

۱۳۲۰: در کابینه محمدعلی فروغی برای نخستین بار به وزارت فرهنگ رسید.

در تأسیس مدرسه عالی تجارت نقش آفرید.

کتاب گفتارهای رادیو در معرفی افتخارات و عظمت ایران را که اغلب مطالب آن را نویسندگان دیگر تهیه کرده بودند، تنقیح و تکمیل کرد و به طبع رساند. این کتاب در

زبان فارسی در دو جلد و در زبان انگلیسی در یک جلد چاپ شد.

۱۳۲۲: در کابینه علی سهیلی برای دومین بار به وزارت فرهنگ منصوب شد.

۱۳۲۳: در کابینه سهام السلطان بیات برای سوم بار به وزارت فرهنگ رسید.

۱۳۲۴: کتاب شرح حال و شخصیت و آثار فردوسی را به انگلیسی و فارسی به چاپ رساند.

۱۳۲۶: برای چهارمین بار در کابینه قوام به وزارت فرهنگ رسید.

جزوه‌ای تحت عنوان «روابط فرهنگی ایران و اروپا» ذیل انتشارات انجمن ایران در لندن به زبان انگلیسی منتشر کرد.

۱۳۲۸: در مجلس مؤسسان به عنوان نماینده شرکت کرد.

در اولین دوره مجلس سنا از طرف مردم تهران به نمایندگی رسید.

۱۳۲۹: در کابینه قوام برای پنجمین بار به وزارت فرهنگ منصوب شد.

۱۳۳۲: کودتای ۲۸ مرداد رخ داد و دولت ملی دکتر مصدق سرنگون شد.

www.30book.com

تکانت
نشر نگاه معاصر

9 786226 189293